

vást képeztetik egy fiatal s még Tordára is kijutott egy doctori czimmal felruházott tanárjelölt köztanító-nak, akkor annál jobb reménnyel nézünk a jövőbe, midőn a kereszturi VI-ik osztály jól képzett tanárral oda juthat, hogy nem lesz kívánatos, hogy a becsvágyért küzdő ifjuság a mostaninál is elébb menjen a főtanodába. Az idő és körülmények egyaránt az indítványozók mellett szólnak tehát.

Igen, mert mások az idők, mások az igények! Egy meggyőződés indítása adta a tollat kezembe, hogy a vitához szóljak, hogy csak ély pénz erőnknek a kereszturi VI. osztályúvá bővített altanodának jobb karba állítására befektetett része legjobban gyümölcsözők a jövőben. Azért mielőbb

Aequaemus pugnas!! — — —

KISS SÁNDOR.

II.

K. L.-nek e folyóirat mult évi utolsó füzete 417—420 lapjain megjelent Nyílt leveléhez bátorkodom néhány szót szólni. A szerkesztő urak e Nyílt levelet szóról-szóra kiadták, remélem az én észrevételeim is nyírbálatlanul jönnek az olvasó közönség eleibe. *)

Mindjárt nyíltlevele első soraiban azt mondja: „a sz. kereszturi tanoda bővítése, jegyzőkönyveink tanusítása szerint, e század elejétől tanácskozásaink tengeri kigyójává vált.” Ezt oly kérdések felmerüléséről szokták mondani inkább, a melyek nem kedvesek az illetők előtt, a melyeknek tárgyalása unalmassá vált s szeretnék, ha, mint a tengeri kigyó, nyomtalanul eltűnnék.

Ez intézet a mult század végén keletkezett s e század elején indult virágzásnak s mint ilyenek, hogy ügyei sokszor kerültek tárgyalás alá, az igen természetes. De ilyenmü megbővítése, a melyet szörnny-kérdésnek neveznek némelyek, csak az 1863-iki főtanácson merült fel. Azóta az egyházkörök többször megújították.

„A kereszturi zsinat a VI-ik osztály felállítását elvetette, de helyette egy új tanári szék felállítása lett elvileg elfogadva“, mondja a Nyílt levél. A VI-ik osztály elvettetett, de egy új tanári szék felállítása határozatilag kimondatott, csak a betöltése hagyatott a következő főtanácsra. Már hogy a zsinati jegyzőkönyvbe emlént van a határozat beírva, azt nem tudom, de én legalább így emlékezem. Ha ezért van a vita beindítva, ezzel akár be is végezhetjük.

A VI-ik osztály kérdése elvettétvén, vitatása tovább oknélküli, meddő vita. De K—y L. ur mégis vitatja s ezzel kapcsolatosan oly dolgokat érint, a melyekre csak a tulságos szolgálai lélek némulhat el. Hogy Kolozsváron legyen a főtanodánk, az ellen senki sem akar beszélni. Az egységes neveltetés, oktatás utján nyert közszellem; az unitáriusok hagyományos összetartása, a melyben van erőnk, mindnyájunk előtt oly szent és becses, hogy az ellen cselekedni vétek lenne. S hogy mégis bevonatott és vouatik e vitába a kereszturi iskolá-

*) Kivéve az itt következő sorokat, miután nem az a kérdés, hogy ki, hanem mit irt. Szerk.

nak főiskolává emelése, ezzel inkább a tanoda bővítése kérdésének az életkívánják elvenni. Decentralisatoról szó sincs. A VI-ik osztály felállítása nem decentralisatio.

„Ha Kereszturon VI-ik osztályt állítunk fel, Tordán is fel kell állítani.“ Ebből még nem következik. Torda közel van Kolozsvárhoz, Keresztur távolabb s az unitáriusok is itt vannak számosabban. A legközelebbi iskolai év végén tett jelentések szerint, a kolozsvári főtanoda népességének 50%-ka, a tordainak 40%-ka, a kereszturinak pedig 70 %-ka unitarius. Az unitarius népjog melyik mellett szólhat? A mikor tehát Kereszturért teszünk olyant, a mely a tordaiaknak nincs hátrányukra, de sőt egész anyaszentegyházunk előmenetelére, ekkor nincs ok az ők fellépésükre, annyival is inkább, mert nekik megvan a VI-ik osztályuk, levén ott ugyanis VI osztályu polgári középiskola. S aztán ha pénzerőnk engedné, hogy Tordán is VI osztályu legyen a gymnasium, miféle veszély lehetne abban? Valamint arra sem látok okot, hogy a VI-ik osztály Kolozsváron az algymnasiumhoz visszacsatoltassék. A kolozsvári alosztályuk önállótlana b b a k a tordai és kereszturiaknál; éppen ezért nem szükséges Kolozsváron az alosztályok számát a felsőbbek rovására szaporítani.

„Kérdésbe teszi K—y L., hogy a kereszturiaknak elégséges lesz-e két év a főtanodabani végzésre. Miután Keresztur kevés alkalmas az ifjak becsvágya kifejtésére és saját érdekében nem volna kívánatos, hogy a mostaninál is előbb jöjjenek be a főtanodába.“ Köztudomásu, hogy a Kereszturról kikerültek se állottak eddig is hátrább általában a kolozsváriaknál a tantárgyakban. Hogy pedig a glacé-kesztyüt egy évvel előbb vagy később huzzák fel, melyik jobb? Azt hiszem, ha később. Azt pedig, hogy Keresztur kevés alkalmas az oly becsvágyak kifejtésére, mint a nagyobb városok, azt tökéletesen elismerem, helybenhagyom.

„A tordai és kereszturi iskola időnkig, inkább a mai népiskolákat helyettesítette.“ *) Tehát olyan surrogatum gymnasium, a hol egyes tanulókat készítenek ugyan a gymnasialis tárgyra, de az egész inkább elemi népiskola!! Bátor vagyok a 417-ik lapról saját szavait idézni: „Tordán és Keresztur nevelés és tanítás teljesen a főtanoda tanterve szerént kezeltetett és kezeltetik.“ Nekem nincsen tudomásom arról, hogy a mai népiskoláinkban főtanodánk tanterve szerént folya a tanítás. Pedig így kellene, mert különben nem egyranguak a tordai és kereszturi iskolákkal.

Molnár Aladár urnak tökéletes igaza van. A zsinati főtanács is mellette bizonyított, a midőn Kereszturon még egy új tanári szék felállítását elhatározta, mert ebben az intézet erősödését látta.

Hogy nem a Székelyföldön, hanem Kolozsváron és környékén éltek azok, a kik áldozataikkal anyaszentegyházunk alapját megvetették, erre nézve most nincsen semmi szóm. Én respectálok a nagylelkeket akárhol éltek legyen; a kik az unitarius egyház egyetemes jóllétét tartották szemeik előtt s particularismusnak nem hódoltak. Azt azonban

*) K—y L. e kifejezése nem idézhető azon kifejezése nélkül, hogy a népet, a populust, Verbőczi értelmében vette, mint azt (418 l.) nyíltan kifejezte.

nagyon sajnálnám, ha a kereszturi iskolának csak néhány barátja volna.

Van a 419-ik lapon egy nevezetes mondása K—y urnak: „Ha pénzerőnk engedné, nem be, hanem Budapest felé ellene nevelésügyünkkel terjeszkedni.“ Én istenen, a jó hogy nincsen sok pénzünk, mert ha volna, akkor mi itt a Székelyföldön mind parlagban maradnánk! Mi székelyek még nem mondunk olyan nagyokat, hanem annyit mi is igen, hogy egyelőre jó és üdvös lenne, ha Budapesten unitárius templom épülhetne. Serre bizonyosan a szegény székely nép — ha kéri — még az ingét is odaadja. S ha csakugyan Kolozsvár unitárius intelligenciája Budapest felé terjeszkedik a nevelésügygel, annak mi örvendünk s csak annyit mondunk most itt Ázsia szélén: uram emlékezzél meg ró-lunk, mikor jutandasz a te országodba.

A VI-ik osztály kérdését még tovább fűzi s megjegyzi: „hogy a VI-ik osztály felállítását barátainak az érve, mintha az által, hogy a székely fiúk Kereszturt hosszabban maradnak, a szülők támogatása kevésbé volna igénybe véve, mintha Kolozsvárra kijönének, teljesen alaptalan. Főtanodánk jelentései számokban kimutatják, hogy a tanulhatás Kolozsvárt ma már sokkal könnyebb, mint Kereszturt.“ Bocsánatot kérünk, de a főtanoda jelentéséből nem lehet megtudni, hogy Kereszturon mibe kerül az élet. Azt az alaptalan alaptalanul lehet használni, de alaposan utána nézve a dolognak, e kérdésben, nem. A felső osztályosokra nézve állhat, hogy kevesebbe kerül az élet, vagyis a szülőket kevésbé terheli, de az alsóbbakat szabadon kétségbe vonnom. Mindenik szolgálattal nem keresheti kenyerét. Az alsó osztályosok ösztöndíjai közül vajjon a legmagasabb is futja-e a költségeket Kolozsvárt; legalább a magántanítójának a szükséges díjt. Sokan, a mint a jelentések mutatják, hetenként egyszer vagy kétszer, egyes jó családoknál kapnak ebédet. Még ezzel sincs fedezve a tanulók szüksége. Eszembe jutnak itt Kuthy Lajos szavai: „Kegyelem s ajándék nyomort nem irt ki. Hasonlit egyszeri fűtéshez kemény tél hosszában, utána még dermesztőbb a fagy.“ Távol legyen tőlem, hogy én az ily kegyes családok tettét kicsinyelném, én meghajlok ezek emberbaráti szeretete előtt.

Kereszturon egy tanuló egy iskolai évben, a ruházaton kívül, 80 frttal bőven kijő. A ki pedig terményekben fizeti kosztját, tiszta pénz 15—20 frtot kell hogy kiteremtsen. A szegény székely szivesebben adja a gabonát, mint a pénzt. A pénzt inkább sajnálja, és ha gabonáját egyszer pénzzé tette, keservesebben adja ki. Ezek, igaz, kicsiny dolgok, de nem árt tudni. Egy 4-ik, 5-ik osztályú jó tanuló 30—60 frt biztos segélyre számíthat. Ha mind nem is, de nagyon sokan közülök. Az alsóbb osztályosok közül is sok kap kisebb nagyobb segélyt. Szolgák is vannak.

Ha áll K—y ur mondása, „hogy a tanulhatás ma már sokkal könnyebb Kolozsvárt, mint Kereszturt,“ ekkor bűn fenntartani a kereszturi iskolát. Fel kell erről világosítani a tudatlan vidéki népet, ha eddig nem látott, lásson már. Kimélje vagyonát. Vigye gyermekét oda, a hol olcsóbb a tanítás.

Midőn arról van szó, hogy egy tanuló Kolozsváron sokkal kevessebbel kijő, mint Kereszturon, méltóztassanak megbocsátani nekem, de úgy tetszik, hogy itt, e kérdésnél, mindig csak a VI-ik osztályos tanuló lebeg szemeik előtt. S hogy e káprázatban legyen is valami valóság, némelyeket a VI-ik osztályosokból, de nemcsak némelyeket, sőt sokakat bőven el is látnak jutalommal. Meggyőződhattunk erről a kereszturi zsinaton történt előterjesztésből, a midőn a jutalmazott tanulók nevei és jutalmaik mennyiségei felolvastattak. Vajjon a VI-ik osztályos segélyezést nem érzik-e a fennebb lévő tanulók? vagy legalább akárhányan közülök.

Kérdésbe tette a Nyiltlevél írója a közelebbi zsinat alkalmával, hogy vajjon pénzerőnk engedi-e az új tanári szék felállítását. Erre akkor a pénzügyi bizottság sem tudott felelni. Gondolom azonban, hogy felelni fog. A tordai bérösszeg tőkésítettik, de a mult iskolai évben az egyház nem fizetett Tordán egy rendes tanárt; ez évben pedig nem fizeti a másodikat, itt két rendes tanári fizetés marad vissza a közpénztárba. Ebből lehetne valamit csinálni. Kereszturról a zsinati főtanácshoz a VI-ik osztály tárgyában küldött kérelemben számokkal ki volt mutatva, hogy ha a VI-ik osztály felállítatik és azzal két rendes tanári szék betöltetik, e két tanári szék csak 802 forintig fogja a közpénzt terhelni. E 802 frtot a tordai bérösszegre alapítottuk volt; de a tordaiak elég ügyesen elkaparították Keresztur élől. S a zsinati főtanács, igen természetesen, engedte. Ők éltek az alkalmammal. Vajjon ha Keresztur részére nem kéri ez összeget, oly könnyen sikerül-e a tőkésítés? A feleletet adja meg más.

Most egy új tanári fizetés kiteremtése Keresztur részére és két tanári fizetés benmaradása Tordáról a közpénztárban, ezek állanak kérdésben.

K—y L. Keresztur elszigeteltségénél fogva ohajtandónak tartja, hogy itt minél több fiatal tanárjelölt forduljon meg, ha ideiglenesen is. Tagadhatlan, hogy akárhány ideiglenes tanító sikeresen működik, ha doctor czime nincs is. Sokszor nem elég a czim, a képesség. Az ügybuzgóság is számít valamit. Czimeresek lehetnek az emberek, de ha nincs meg a kellő erély, kitartás, ha nem a közügyszeretet, egyházunk java, előmenetele, hanem csak a pályázati hirdetések érdeklik főképpen, úgy szólva sajnálja magát s szolgálatát az általunk adható fizetéshez méri, itt a közügy a privát érdek határáig virágzik, de tovább csak teng. A köztanítói intézményt avatottak és avatottlanak már régóta, a lomtárba akarják tenni. Nem azért, mintha a köztanító urak között akárhány derék közkatonája ne lett és ne volna egyházunknak; de mert az állandó erőkből látják inkább a garantiát. Sajnos dolog, ha nem az állandó, hanem az ideiglenes tanerőkből van az egyház reménye az intézet felvirágoztatására nézve. Ekkor valami rothadt van Dániában, utána kell nézni, hadd jöjjenek a szakférjak! És ha jőnének, nem kell leuntatni.

K—y L. meggyőződése szerint beszélt, én is. K—y L.-nek érdekei vannak az irodalom terén. Jó hazafi, jó unitárius, áldozatra kész polgár és mindenek felett pontos iskolai felügyelő gondnok. Én mindezek előtt kalapot emelek s biztosítom, hogy a legnagyobb tisztelői és be-

csülői közé tartozom; de engedje meg nekünk is, mint vidékieknek, hogy azt, a mit mi itt a helyszínén tapasztalunk, elmondhassuk. Mi nem úgy vagyunk, mint némely nagy városi, a ki a vidéki dolgokat egy pár hűséges vidéki embere szájából tudja meg, még pedig nem olyformán, a hogy vannak, sem úgy, a hogy ő, t. i. a városi, szeretné hogy legyenek, hanem úgy, a hogy a referáló akarja neki tudtára adni. Mi a helyi érdekeket, illetőleg statusunk vidéki érdekeit tapasztalásból ismerjük s midőn ezekért emelünk szót, egyházunk egyetemes jólétét tartjuk szemeink előtt. Bem mondotta Piskinél: „Ha nincs hid, nincs haza.“ Mi azt mondjuk: Ha nincsenek a székelyföldi unitáriusok, nincs unitárius status Magyarországon ez idő szerént. Az emberek semmiben sem nagyobbak, mint egymás kicsinylésében. Győzzük meg egymást arról, hogy egy az érdekünk t. i. ahaszentegyházunk, iskoláink virágzása, nemzetünk fejlődése, mivelődése. Ezekben élünk mi. A korai fénylés fényes helyen romlásunkra lehet. Gravitaljunk arrafelé, a merre gravitacionk ez idő szerént nagyobb jót tehet.

Most ennyit, ha úgy jó, máskor többet.

SÁNDOR JÁNOS.

III.

A középtanodai oktatást még folyvást hiányosnak találjuk; érezük, hogy oly magas fölszínre nem emelkedett, a melyen életet és tanulmányt egymással öszhangba hozva, sőt egymással kibékítve: a serdülő növendékeket az élet legegyszerűbb problémái megfejtésére bár közelítőleg is előkészítse. A legújabb gymnasiumi tanterv, mely habár azon ok miatt, hogy a vegyészetet, ezt az étellel és gazdaszáttal oly szoros összefüggésben levő tudományt, a középtanodákban a lehető legszűkebb korlátok közé szorítja, nem tökéletes is, mégis megjelenése, sőt a nm. cultusminister urnak a tanárképzés fontos ügyéről a napokban tett nyilatkozatai nyilvánvalóvá teszik ama szükségét, melynek hatása alatt a középtanodákat fejleszteni, újra szervezni, a tananyagot öszhangzóan beosztani, lehetőleg kifogásnélküli tantervet behozni és megállítani kell. Azért újabb és újabb tervek közöltetnek, melyek a felismert hiányok megszüntetését czéllozva, a kívánt módzatokról gondoskodnak.

Ily szempontból örömmel kell üdvözölnünk a „Ker. Magv.“ XIV. köt. 417. lapján olvasható „Nyilt levelet“, mely arról gyöz meg, hogy kicsiny seregünkben is a törekvés megvan, hogy gymnasiumainkban a jelenkor által követelt viszonyok megvalósitassanak. Miután az ügy érdekének szentsége mindnyájunktól megvárja, — a jobb meggyözödhetésért — az öszinte szót, legyen szabad e pár sorban a felmerült kérdéshez szólni; habár nézeteim a „Nyilt levélben“ foglaltakkal egyezni nem fognak is.

Ugyanis a „Nyilt levél“ írója így szól: „A sz.-kereszturi tanoda bővítése e század elejétől tanácskozásaink tengeri kigyójává vált.“ — Itt megjegyzés gyanánt elégséges annyi, hogy e század elején a bővítésről szó sem lehet. Sőt ez 1848-on, főkép 1857-en innen kerühetett szőnyegre. Nézetem szerint ez iskolának „fejlesztése“ igen, de